

Д. В. Шилова
аспірант Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

УДК 343.135

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Стаття присвячена аналізу існуючих у науці кримінального процесу класифікацій підстав до закриття кримінальної справи. На підставі проведеного дослідження окреслено шляхи удосконалення підстав до закриття кримінальної справи.

Статья посвящена анализу существующих в науке уголовного процесса классификаций оснований для прекращения уголовного дела. На основании исследования очерчены пути усовершенствования оснований к прекращению уголовного дела.

The article is devoted the analysis of existing in science of criminal procedure classifications of grounds for stopping of criminal case. On the basis of research are outlined the ways of improvement of grounds to stopping of criminal case.

Кримінальна справа може бути порушена тільки у випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину (ст.ст. 4, 94 КПК України). У стадії порушення кримінальної справи дані про обставини вчиненого злочину мають імовірний характер, тому підлягають ретельній перевірці. При досудовому розслідуванні та в стадії судового розгляду кримінальної справи ці дані можуть не знайти свого підтвердження і в цьому випадку приймається рішення про закриття кримінальної справи.

Питання закриття кримінальних справ досліджувалися в роботах багатьох учених, таких як: П. М. Давидов, А. Я. Дубинський, Ю. М. Грошевой, М. В. Жогін, В. З. Лукашевич, В. А. Михайлов, М. М. Михеєнко, Г. М. Міньковський, В. В. Ніколюк, І. Л. Петрухін, В. М. Савицький, М. С. Строгович, М. А. Чельцов, Ф. Н. Фаткуллін, Д. Я. Мирський, та, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, невирішеними залишаються багато проблем, пов'язаних із належним правовим регулюванням інституту закриття кримінальної справи.

Метою статті є аналіз розроблених наукою кримінального процесу класифікацій підстав до закриття кримінальної справи, визначення класифікаційних критеріїв, які покладені в їх основу, встановлення значення класифікації для правозастосовної практики, а також розгляд проблем законодавчого регулювання інституту закриття кримінальної справи.

Як відомо, формами закінчення досудового розслідування є складання обвинувального висновку або постанови про закриття кримінальної справи чи постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 212 КПК).

Закриття кримінальної справи — рішення, яким забезпечується вирішення завдання кримінального процесу, що завершує провадження в кримінальній справі (повністю або частково), визначає долю особи, яка притягується як обвинувачений, або підозрюваного, вирішується доля зібраних по кримінальній справі речових доказів і майна, на яке було накладено арешт, тощо.

Необхідно зазначити, що закриття справи може бути повним і частковим. Коли не доведена участь особи у вчиненні злочину, кримінальна справа підлягає закриттю стосовно цієї особи (часткове закриття), а провадження в цілому продовжується до встановлення особи, що вчинила злочин. Повне закриття має місце тоді, коли провадження по всій справі закривається і не може бути продовжено внаслідок передбачених законом обставин.

У теорії кримінального процесу і серед практичних працівників існує думка, що коли на стадії досудового розслідування справа закривається, то це свідчить про низький рівень роботи, недостатню кваліфікацію працівників прокурорсько-слідчих органів, що

© Шилова Д.В., 2010.

є істотним недоліком і суттєвим порушенням прав і законних інтересів потерпілих осіб.

На нашу думку, слід вважати невірним твердження про те, що закрита кримінальна справа є наслідком її безпідставного порушення. Як уже зазначалося, у стадії порушення кримінальної справи дані про обставини вчиненого злочину мають імовірний характер, тому підлягають ретельній перевірці. При досудовому розслідуванні та в стадії судового розгляду кримінальної справи ці дані можуть не знайти свого підтвердження і в цьому випадку приймається рішення про закриття кримінальної справи. Тому слід погодитися з точкою зору тих учених, які вважають, що закриті у встановленому законом порядку кримінальні справи не повинні свідчити про неякісну роботу органів розслідування і суду [1, с. 25; 2, с. 19].

Закриття кримінальної справи можливе лише при наявності підстав, вичерпний перелік яких міститься в законі, які, у свою чергу, традиційно поділяються на:

- 1) реабілітуючі, nereабілітуючі;
- 2) процесуальні, матеріальні [3, с. 10–65; 4, с. 304–343];
- 3) юридичні і фактичні [5, с. 327–328];
- 4) імперативні та дискреційні;
- 5) загальні і спеціальні;
- 6) умовні та безумовні [6, с. 62–65].

Розглянемо детальніше наведені класифікації.

Якщо справа закрита за реабілітуючими підставами, то це означає, що особа, стосовно якої справа закрита, не винна у вчиненні злочину, що їй інкримінується, обвинувачення стосовно неї повинно бути знято, відновлено їй добре ім'я, гідність та репутація, а також має бути відшкодована шкода, завдана незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, затриманням або взяттям під варту. Відповідно до Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду” [7], орган дізнання, слідчий або суд зобов'язані роз'яснити громадянину порядок поновлення порушених прав та відшкодування іншої шкоди, а потім після його звернення у відповідні органи зобов'язані визначити розмір шкоди, що має бути відшкодована, повідомити про своє рішення у трудовий колектив або громадські організації за місцем проживання (ст.ст. 6, 8, 11).

Згідно з КПК України, до реабілітуючих підстав закриття кримінальної справи відносять:

- 1) відсутність події злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 2) відсутність у діянні складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 3) недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину (п. 2 ч. 1 ст. 213

КПК).

Перші дві підстави сформульовані в законі як самостійні підстави для закриття кримінальної справи, але й при цьому дуже часто вони не розмежовуються в слідчій практиці [8, с. 53–54], на що звертається увага в юридичній літературі. Відсутність події злочину і відсутність у діянні складу злочину як підстави для закриття справи означають відсутність злочину, тому розмежувати їх на практиці інколи не просто [9, с. 120].

Подія злочину — це окреме явище, що відбулося у певному місці й у певний час і має передбачені кримінальним законом ознаки. При цьому кожний злочин — це подія, але не кожна подія є злочином. Поняття “подія” і “злочин” співвідносяться як загальне й окреме, і ототожнення події взагалі з подією злочину може призвести до штучного розширення меж застосування відсутності події злочину як підстави для відмови в порушенні кримінальної справи або ж для її закриття [10, с. 139].

Закриття кримінальної справи за відсутності в діянні складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК) означає, що подія, за ознаками якої порушувалася кримінальна справа, мала місце в об'єктивній реальності, але в процесі доказування у справі виявилось, що в ній відсутні всі ознаки конкретного складу злочину.

Зокрема, останнє стосується необхідної оборони (ст. 36 КК), крайньої необхідності (ст. 39 КК); вчинення дій під безпосереднім впливом фізичного або психічного примусу (ст. 40 КК); дій або бездіяльності особи, якщо вони були вчинені з метою виконання законного наказу або розпорядження (ст. 41 КК), та ін.

У науці питання закриття кримінальних справ за недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину (п. 2 ч. 1 ст. 213 КПК) також викликає багато труднощів. На думку деяких учених, цю підставу необхідно взагалі усунути внаслідок її різнозначності доведеності неучасті у злочині [11, с. 311, 315].

Сам термін “недоведеність” породжує сумніви в невинуватості особи, яка була притягнута як обвинувачений у вчиненні злочину, і в суспільстві інколи виникає думка,

що коли органам слідства не вдалося довести причетність даної особи до вчинення злочину, то вони працювали не як слід, не використали всі передбачені законом заходи для викриття даної особи, а якщо використали, то несвоєчасно або з порушеннями, що призвело до неможливості отримати достатні докази для пред'явлення обвинувачення. У практиці існують випадки, коли особі, яка помилково була притягнута до кримінальної відповідальності, а потім реабілітована, завдається не тільки моральна шкода, але їй також відмовляють у поновленні на роботі, призначенні на відповідальну посаду тощо.

Проте, на наш погляд, закриття справи за підставою, що розглядається, відображає ситуацію, що склалася в доказуванні, коли вичерпані всі можливості встановлення причетності конкретної особи до вчинення злочину.

На нашу думку, існуючі підстави для закриття кримінальної справи не повною мірою сприяють захисту прав та законних інтересів особи, щодо якої кримінальна справа закривається. Тому необхідно доповнити КПК України ще однією, четвертою підставою, яка остаточно і неупереджено буде вказувати на повну непричетність особи до вчинення злочину, і сформулювати цю підставу як “доведеність невинуватості особи у вчиненні злочину” або “неучасть особи у вчиненні злочину”.

Нереабілітуючі підстави для закриття кримінальної справи означають, що відносно особи зібрано достатньо доказів, які підтверджують вчинення нею злочину, однак у силу певних обставин провадження в справі щодо цієї особи виключається. Така особа не вправі вимагати відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, яка була їй завдана розслідуванням кримінальної справи. Закриття кримінальної справи з нереабілітуючих підстав можливе лише при наявності події злочину, наявності в діянні складу злочину і причетності особи до вчинення злочину.

Отже, кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю:

- 1) внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також у зв'язку з помилуванням окремих осіб (п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 2) щодо особи, яка не досягла на час вчинення злочину одинадцятирічного віку (п. 5 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 3) за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах приватного обвинувачення, крім випадків, передбачених ч.ч. 2, 4 і 5 ст. 27 КПК (п. 6 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 4) за відсутністю скарги потерпілого у справах приватного і приватно-публічного обвинувачення, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справи і при відсутності скарги потерпілого (ч. 3 ст. 27 КПК);
- 5) щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами (п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 6) щодо особи, про яку є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави (п. 9 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 7) щодо особи, про яку є некасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню (п. 10 ч. 1 ст. 6 КПК);
- 8) якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є некасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора (п. 11 ч. 1 ст. 6 КПК).

КПК України передбачає порядок звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання внаслідок зміни обстановки (ст. 7 КПК), у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 7² КПК), з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим (ст. 8 КПК), із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 9 КПК), у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 10 КПК). Кримінальна справа також підлягає закриттю у випадках відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, коли потерпілий не бажає підтримувати обвинувачення.

Матеріальними підставами до закриття кримінальної справи прийнято вважати ті підстави, які виключають наявність злочину або необхідність притягнення до кримінальної відповідальності чи застосування покарання. Підстави цієї групи базуються на нормах кримінального права, впливають з них. Отже, матеріально-правові підстави:

1. Відсутність події злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 КПК).
2. Відсутність у діянні складу злочину:
 - а) відсутність ознак складу злочину;
 - б) Наявність обставин, що виключають суспільну небезпечність діяння:
 - малозначність,
 - необхідна оборона,
 - крайня необхідність,

- інші обставини, що виключають суспільну небезпечність діяння.
3. Смерть особи, що вчинила злочин (п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК).
 4. Сплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 11¹ КПК).
 5. Наявність акта амністії або помилування (п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК).
 6. Наявність обставин, за яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності або покарання:
 - а) зміна обстановки (ст. 7 КПК);
 - б) можливість застосування заходів суспільного впливу: передача винного на поруки колективу (ст. 10 КПК).

На сьогоднішній день існує два заходи громадського впливу, коли особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності з передачею на поруки колективу підприємства, установи чи організації та в разі застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 447 КПК).

Процесуальні підстави:

- 1) наявність вироку (ухвали, постанови), що набрав чинності відносно даної особи з одного й того ж обвинувачення;
- 2) наявність нескасованої постанови органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи;
- 3) відсутність скарги потерпілого у випадках, передбачених законом;
- 4) примирення потерпілого з обвинуваченим у випадках, передбачених законом;
- 5) неявка потерпілого в судові засідання по справах, що порушуються за його скаргю;
- 6) недоведеність участі особи у вчиненні злочину.

Процесуальні підстави, на відміну від матеріальних, являють собою умови, за яких не може бути почато або продовжено кримінально-процесуальну діяльність навіть при наявності всіх обставин, що свідчать про вчинений злочин і допускають застосування покарання [3, с. 10–11].

Значення цієї класифікації полягає в тому, що вона характеризує ознаки кожної із груп наведених підстав для закриття кримінальної справи, що сприяє з'ясуванню їх суті.

Юридичні підстави до закриття кримінальної справи усувають злочинний характер діяння і його караність. Фактичними вважаються ті, які констатують недостатність даних для віддання обвинуваченого до суду і відсутність події злочину [5, с. 327–328]. Дана класифікація, на думку В. А. Михайлова, має умовний характер, оскільки ці дві групи підстав за своєю природою є юридичними [12, с. 10]. І. А. Попов також вказує на те, що дана класифікація не має ні пізнавальної, ні практичної цінності, оскільки всі підстави до закриття кримінальної справи прямо передбачені кримінально-процесуальним законом і тому є юридичними. Між тим кожна підстава передбачає наявність відповідних фактів, що обумовлюються конкретними фактичними даними, і з цієї точки зору має фактичний характер [13, с. 28–29]. Ми поділяємо точку зору І. А. Попова, який вказує на недосконалість класифікації підстав до закриття кримінальної справи на юридичні і фактичні. Підстави до закриття кримінальної справи мають у своїй основі відповідний класифікаційний критерій, за яким і поділяються всі підстави до закриття справи у групах. У даній класифікації цей критерій відсутній, що дійсно ставить під сумнів наявність у ній пізнавальної та практичної цінності.

Імперативні (обов'язкові) підстави до закриття справи зобов'язують суд звільнити особу від кримінальної відповідальності. Ними є: дійове каяття (п. 1 ч. 1 ст. 7¹ КПК), примирення обвинуваченого, підсудного з потерпілим (п. 2 ч. 1 ст. 7¹ КПК), закінчення строків давності (п. 5 ч. 1 ст. 7¹ КПК), а також спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК. Дискреційні (факультативні) підстави передбачені ст. 47 (передача на поруки), ст. 48 (зміна обстановки), ч. 1 ст. 97 (звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру). Це означає, що за наявності підстав, передбачених зазначеними статтями, суд вправі, але не зобов'язаний звільнити особу від кримінальної відповідальності [6, с. 62–63].

У Загальній частині КК передбачено 9 випадків звільнення від відповідальності, так звані загальні підстави:

- 1) добровільна відмова при незакінченому злочині (ст. 17);
- 2) добровільна відмова співучасників (ст. 31);
- 3) дійове каяття (ст. 45);
- 4) примирення з потерпілим (ст. 46);
- 5) щире каяття особи у вчиненні злочину і наявність клопотання колективу про

передачу її на поруки (ст. 47);

- 6) зміна обстановки (ст. 48);
- 7) вплив строків давності (ст. 49);
- 8) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97);
- 9) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 2 ст. 106).

Це загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки вони мають загальне значення для зазначених вище певних видів злочинів та злочинців [6, с. 64].

В Особливій частині КК передбачено 14 підстав спеціальних видів звільнення особи від кримінальної відповідальності:

- 1) добровільна заява громадянином України про свій зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками (ч. 2 ст. 111);
- 2) добровільна заява іноземцем або особою без громадянства про вчинене шпигунство (ч. 2 ст. 114);
- 3) виплата керівником підприємства, установи або організації заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам до притягнення його до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 175);
- 4) сплата особою податків, зборів (обов'язкових платежів), а також відшкодування шкоди, завданої державі їх несвоєчасною сплатою (ч. 4 ст. 212);
- 5) добровільна заява про створення злочинної організації або участь у ній (ч. 2 ст. 255);
- 6) добровільне повідомлення про терористичну групу чи терористичну організацію (ч. 5 ст. 258);
- 7) добровільне повідомлення про незаконне воєнізоване чи збройне формування (ч. 6 ст. 260);
- 8) добровільна здача зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (ч. 3 ст. 263);
- 9) добровільна заява про незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 4 ст. 289);
- 10) добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 4 ст. 307);
- 11) добровільне лікування від наркоманії (ч. 4 ст. 309);
- 12) добровільна здача прекурсорів (ч. 4 ст. 311);
- 13) добровільна заява про давання хабара або вимагання хабара (ч. 3 ст. 369);
- 14) звільнення особи від кримінальної відповідальності за військовий злочин із застосуванням до неї заходів, передбачених дисциплінарним статутом Збройних Сил України (ч. 4 ст. 401) [6, с. 64–65].

Звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК, здійснює виключно суд у порядку, встановленому ст.ст. 6, 7, 7¹, 7², 8-10, 11¹ КПК під час попереднього та судового розгляду справи, апеляційного, касаційного і виключного провадження відповідно до ст.ст. 248, 282, 376, 400¹ та п. 2 ч. 1 ст. 400¹ КПК [14].

Звільнення від кримінальної відповідальності може бути умовним та безумовним. Відбувається це тоді, коли є достатні підстави для цього звільнення (умовні та безумовні підстави до закриття кримінальної справи). Умовне звільнення відбувається у двох випадках: звільнення від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи або організації (ст. 47 КК) і звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК). Безумовне — коли особа звільняється від кримінальної відповідальності остаточно, безповоротно, з цього погляду всі види звільнення від кримінальної відповідальності є безумовними, крім двох вищезазначених [6, с. 63–64].

Згідно з класифікацією М. С. Строговича, підставами до закриття кримінальної справи є:

- 1) обставини, що усувають кримінальне переслідування;
- 2) недостатність доказів для віддання обвинуваченого до суду [15, с. 339].

Пізніше М. С. Строгович виділяв три групи підстав:

- 1) обставини, які виключають провадження по справі;
- 2) обставини, що дають компетентним органам право приймати таке рішення;
- 3) недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину [16, с. 168–172].

А. Я. Дубинський розподіляє підстави до закриття справи на три групи:

1. Підстави, які констатують, що злочин не було вчинено: відсутність події злочину;

відсутність складу злочину; недосягнення особою віку, з якого можлива кримінальна відповідальність; неосудність особи в момент вчинення суспільно небезпечного діяння.

До цієї групи також входять випадки, коли не встановлено (не доведено), що відповідна особа вчинила злочин.

Слід не погодитися з таким розподілом підстав до закриття справи. В останніх двох випадках справа закривається за недосягненням віку, з якого можлива кримінальна відповідальність і неосудність особи в момент вчинення злочину. На нашу думку, віднесення цих підстав до тих, які констатують, що злочин не було вчинено, є спірним. Адже це ті приклади, коли наявність об'єктивної сторони злочину не викликає сумніву, а сумніви викликає суб'єктивна сторона — суб'єкт, який у даних випадках відсутній. Тому справу необхідно закривати за відсутністю складу злочину або направляти до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, що є окремою і самостійною формою закінчення досудового слідства.

2. Підстави, в силу яких кримінальна справа закривається внаслідок наявності умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності і покарання (акт амністії, помилування, спливу строків давності, застосування заходів суспільного впливу, зміна обстановки та ін.).

3. Підстави, внаслідок наявності яких неможливе повторне розслідування фактів, що стосуються дій осіб, щодо яких відповідні державні органи прийняли рішення, не скасоване у встановленому законом порядку: наявність вироку суду, що набрав чинності, або ухвали чи постанови суду про закриття справи по тому ж обвинуваченню; наявність постанови органу розслідування чи прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню [9, с. 120].

В. М. Савицький і А. М. Ларін запропонували також три основні групи підстав до закриття кримінальної справи:

- 1) реабілітуючі;
- 2) нейтральні (що не пов'язані з висновком про винність або невинність у злочині відповідної особи);
- 3) підстави, що порочать особу (нереабілітуючі).

Свого часу класифікацію запропонував В. А. Михайлов. До підстав, що констатують реабілітацію особи, звільнення від кримінальної відповідальності, він відносив такі:

- 1) відсутність події злочину;
- 2) відсутність у діянні складу злочину;
- 3) недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- 4) стан неосудності на час вчинення особою злочину.

Із запропонованою класифікацією, на наш погляд, не можна погодитися у зв'язку з тим, що стан неосудності особи на час вчинення злочину не реабілітує її, навіть якщо в момент його вчинення вона не могла усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними. Так, дійсно, суспільно небезпечне діяння, вчинене в стані неосудності, не результат свідомих дій, а наслідок психічного захворювання, і його не можна розглядати як винне. Але і заперечувати той факт, що злочин вчинено саме цією особою, також неможливо. У цьому випадку особа не несе кримінальну відповідальність внаслідок неможливості за своїм психічним станом правильно сприймати явища об'єктивної дійсності, розуміти, на якій підставі вона обмежена в правах і свободах, а отже і мета покарання в даному випадку не буде досягнута. Тому, на нашу думку, віднесення цієї підстави до групи реабілітуючих є спірним.

Підставами, що виключають реабілітацію особи, звільнення від кримінальної відповідальності, є:

- 1) спливу строків давності;
- 2) акт амністії або помилування;
- 3) смерть особи;
- 4) зміна обстановки;
- 5) застосування до особи суспільних заходів;
- 6) недосягнення особою, що вчинила злочин, віку кримінальної відповідальності;
- 7) наявність хронічної душевної хвороби, що позбавляє особу, яка вчинила злочин, можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Такі підстави, як наявність по тому ж обвинуваченню вироку суду, що набрав чинності, або не скасованої постанови про закриття кримінальної справи умовно В. А. Михайлов відносив до категорії змішаних, оскільки при закритті справи за ними реабілітація особи може настати або не настати залежно від того, за якою із підстав раніше справа була закрита судом, слідчим або органом дізнання [17, с. 13].

Р. Д. Рахунов поділяє підстави на групи залежно від того, чи можуть вони

обумовлювати тільки закриття справи або і відмову від її порушення [18, с. 52–60].

Отже, матеріальним і процесуальним законом передбачено ряд підстав до закриття кримінальної справи, але всі ці підстави містяться в різних законах, є непослідовними, що дуже ускладнює їх застосування.

Важливою проблемою є і те, що в КПК відсутній належний процесуальний порядок закриття кримінальних справ і це призводить до виникнення серйозних проблем у правозастосовній діяльності. Закон не передбачає порядку, в якому суд повинен розглядати кримінальну справу, яка надійшла з постановою про її закриття за не реабілітуючих підстав, коли обвинувачений заперечує проти закриття справи за однією із цих підстав. І у таких випадках окремі суди повертають ці справи прокурору для складання обвинувального висновку, що є погіршенням становища обвинуваченого, на яке суд без клопотання прокурора, потерпілого чи його представника не має права. За відсутності відповідної процедури виникають різні варіанти вирішення окремих проблем. На сьогодні суди діють за аналогією і розглядають ці справи в порядку, передбаченому для тих справ, що надійшли до суду з обвинувальним висновком або постановою про застосування примусових заходів медичного характеру [19, с. 59].

Отже, процесуальний закон потребує вдосконалення, доповнення новими положеннями, які б визначали не лише механізм закриття кримінальних справ на різних стадіях процесу, а й містили всі матеріальні і процесуальні підстави до їх закриття.

Вибір підстави до закриття кримінальної справи впливає на дотримання прав і законних інтересів громадян і на можливі цивільно-правові та інші наслідки. Досі не враховані численні пропозиції вчених не тільки щодо конструювання підстав до закриття кримінальних справ, а й розроблення і закріплення ретельної процедури їх закриття. Необхідність урахування цих пропозицій законодавцем відіграє важливу роль при забезпеченні прав і законних інтересів особи.

Список використаних джерел

1. Белозеров, Ю. Н. Проблемы обеспечения законности и обоснованности возбуждения уголовного дела [Текст] : [учеб. пособ.] / Ю. Н. Белозеров, А. А. Чувилев. — М. : Высш. шк. МВД СССР, 1973.
2. Масленникова, Л. Н. Процессуальное значение результатов проверочных действий в доказывании по уголовному делу [Текст] : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук / Л. Н. Масленникова. — М., 1990.
3. Давыдов, П. М. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе [Текст] / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. — М. : Госюриздат, 1963.
4. Жогин, И. В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе [Текст] / И. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин. — М. : Юрид. лит., 1965.
5. Чельцов, М. А. Советский уголовный процесс [Текст] / М. А. Чельцов. — М. : Госюриздат, 1962.
6. Баулін, Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності [Текст] : [монограф.] / Ю. В. Баулін. — К. : Атіка, 2004.
7. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду [Текст] : Закон України від 01.12.1994 р., № 266/94-ВР / ВВР. — 1995. — № 1. — Ст. 1.
8. Карнеева, Л. Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления [Текст] / Л. Карнеева // Социалистическая законность. — 1970. — № 5. — С. 53–54.
9. Дубинський, А. Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования [Текст] : [учеб. пособ.] / А. Я. Дубинский. — К. : КВШ МВД СССР, 1973.
10. Нуждин, Г. Доказательство [Текст] / Г. Нуждин // Вопросы философии. — 1988. — № 9.
11. Строгович, М. С. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности [Текст] / М. С. Строгович, Л. Б. Алексеева, А. М. Ларин. — М., 1979.
12. Михайлов, В. А. Процессуальный порядок прекращения уголовных дел в стадии предварительного расследования [Текст] / В. А. Михайлов. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1970.
13. Попов, И. А. Законность и обоснованность прекращения уголовных дел в стадии предварительного расследования [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.09 / Попов Иван Алексеевич. — М., 1992.
14. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р., № 12 [Електронний ресурс] Сторінка “Законодавство України” сайту Верховної Ради — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0012700-05&p=1260356987872369>.
15. Строгович, М. С. Курс советского уголовного процесса [Текст] : в 3-х т. — М. : Наука, 1968. — Т. 1.
16. Строгович, М. С. Советский уголовный процесс [Текст] : в 3-х т. — М. : Наука, 1970. — Т. 2.
17. Михайлов, В. А. Прекращение уголовных дел в стадии предварительного расследования [Текст] : [учеб. пособ.] / В. А. Михайлов. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1970.
18. Рахунов, Р. Д. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе [Текст] /

- Р. Д. Рахунов. — М. : Госюриздат, 1954.
19. *Маляренко, В. Т.* Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) [Текст] / В. Т. Маляренко
// Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 3.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального процесу
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 6 від 18 грудня 2009 року)*

Надійшла до редакції 24.12.2009

